

Я. ЗАСУРСКИ
РАЗВЕНЧАНАТА
АМЕРИКАНСКА МЕЧТА

chitanka.info

Теодор Драйзер е сред най-видните представители на американската литература от нашето столетие. Велик писател реалист, той развива творчески в романите, разказите, очерците и памфлетите си традициите на своите предшественици — Томас Пейн, Марк Твен и Уолт Уитман.

Драйзер е роден на 27 август 1871 година в затънтеното градче Тера Хот, щата Индиана, в бедно семейство. Едва седемнадесетгодишен, бъдещият писател заминава за Чикаго, за да изкарва сам прехраната си. През 1892 година, след като е хвърлил много усилия, за да се самообразова, той започва работа като репортер в един вестник и има възможност да се запознае отблизо с живота в страната, с бездънната пропаст между бедни и богати. Тогава съзрява и замисълът на първите му творби — романите „Сестра Кари“ (1900) и „Джени Герхард“ (1911). Скоро излизат и първите две части от „Трилогия на желанието“ — „Финансист“ (1912) и „Титан“ (1914), романът „Гений“ (1915), пътеписите „Пътешествие на четиридесет години“ (1913) и „Отпуската на един човек, роден в Индиана“ (1916), „Американска трагедия“ (1925), едно от най-силните произведения в литературата на САЩ, в което писателят изобличава американския капитализъм като цяло, американския начин на живот, публицистичният сборник „Трагична Америка“ (1931), отразил сближаването на Драйзер с революционните сили в страната и с американската работническа класа и ознаменува нов етап в творчеството и живота на белетриста.

Теодор Драйзер смята, че една от основните задачи на американската литература е да разобличава пороците на капиталистическа Америка — през 1930 година, когато анализира насоките в развитието на прогресивното изкуство в САЩ, той отбелязва, че социалната сатира трябва да е сред водещите жанрове в американската литература. Дарбата на писателя, социалната насоченост на неговото творчество намират особено ярко възплъщение в „Трилогия на желанието“, реалистична епопея в три части — „Финансист“, „Титан“ и „Стоик“, последната от които остава недовършена и е издадена едва след смъртта на Драйзер.

Драйзер започва да пише трилогията, след като се запознава със съдбата на чикагския милионер Чарлс Т. Йъркс — той е поразен, че след смъртта на магната през 1905 година натрупаното от него

състояние буквално се стопява, прахосано от близките му, които водят безкрайни дела за наследството, а самият Йъркс се чувства в залеза на живота си уморен и опустошен. Веднага щом написва „Джени Герхард“, Драйзер се залавя да събира материал за своята трилогия, която първоначално онасловава „Финансист“ и която съществено се различава като време на действие и особено като жизнена фактура от предишните творби на писателя.

За да пресъздаде обстановката, в която се възпитава и расте централният герой на трилогията Франк Каупъруд, възхода му в света на бизнеса, Драйзер не може да се опира единствено на жизнения си опит и на наблюденията си. В своето семейство и среда той е срещал хора като Кари и Джени, но не и като Каупъруд, като репортер се е сблъсквал с милионера от рода на Карнеги, Армър и Фийлд, но това не е достатъчно, за да претвори правдоподобно характера на финансиста. Ето защо писателят най-внимателно изучава чуждия за него свят на финансовите босове, запознава се с тритомната „История на богатствата в Америка“ на Густавус Майър и с „Побеснелите финаннисти“ на Томас Лоусън, преди да избере Йъркс за прототип на своя герой, събира биографични материали за двадесетте най-богати американски капиталисти, усвоява в тънкости механизма на борсовите операции. През 1911 година Драйзер вече започва да пише „Финансист“ и донякъде променя първоначалния си замисъл, решава вместо в един да разкаже в три романа със същото заглавие за Йъркс, а след време онасловава втората и третата част от трилогията „Титан“ и „Стоик“, а целия цикъл „Трилогия на желанието“.

Осланяйки се в развитието на сюжетната линия върху кариерата на Чарлс Т. Йъркс, писателят доста точно се придържа към биографията на милионера. Йъркс започва да се издига към върховете на финансовия Олимп във Филаделфия, сетне се прехвърля в Чикаго, където влага капиталите си в строежа на трамвайните линии, и накрая прекосява океана, за да си опита късмета в Лондон и да премери силите си с магнатите от лондонското Сити. Съответно и в „Трилогия на желанието“ се променя мястото на действие — във „Финансист“ героят трупва състояния и се вълчи в борсовите спекулации във Филаделфия, в „Титан“ го виждаме вече в Чикаго, в „Стоик“ — в Лондон. Пристъпвайки към отделните части на трилогията, Драйзер вече е изучил живота на Йъркс в тези градове, разговарял е с хората,

които са го познавали, обиколил е местата, по които той е ходел, прегледал е теченията на местните вестници. И благодарение на огромната предварителна подготовка писателят пресъздава в „Трилогия на желанието“ подробностите от живота на своя герой с прецизността, характерна и за първите му романи.

Такива герои на Драйзер като Хърстуд и негъра Джеф, като Джени Герхард са премазани, стъпкани от буржоазната машина, за тях няма и не може да има щастие. А щастлив ли е Каупъруд? Достатъчно ли е да притежаваш несметни богатства, за да те осени щастието? Драйзер поставя този въпрос в „Трилогия на желанието“ и отговаря отрицателно на него.

Финансистът Франк Каупъруд достига върха на богатството, става всемогъщ титан, за когото единствено валиден е законът на неговите желания. Той презира държавните закони и нормите на буржоазния морал и с лекота, без да се замисля, ги пренебрегва. Силата, ловкостта, могъществото на Каупъруд — нима не олицетворяват те идеала на американския буржоа? Нима Каупъруд не е символ на неограничените възможности за лична инициатива и предприемчивост, проповядвани от „бащите“ на капиталистическа Америка? И дали той не покорява тъй бързо женските сърца именно защото жените виждат в него американския идеал, възплъщение на преуспелия в живота човек, издигнал се, домогнал се до общественото си положение кога със сила, кога с хитрост и измама? И въпреки всичко Каупъруд не е щастлив. Този финансист, притежаващ ум, сила, ловкост, изобретателност, които не могат да не породят у автора възхищение, същевременно отблъсква с мошеническите си машинации, с това, че напълно осъзнава колко жалък и безплоден е животът му. Писателят хуманист не може да не се възмущава, че златният телец е убил човешкото у тази силна, дейна личност. Защото за Драйзер Каупъруд е също един вид жертва на социалната система. И може би именно затова в края на трилогията титанът се превръща в стоик.

Структурата на „Трилогия на желанието“, нейният сюжет отразяват сложния, мащабен авторов замисъл. В първия роман „Финансист“ сме свидетели на раждането на бизнесмена — от будно, любознателно момче Франк Алджърнън Каупъруд се превръща в местен борсов агент. Сбъдва се желанието му, мечтата на неговите

родители той да се „издигне в обществото“ Разказвайки как Каупъруд прави състояние, писателят описва престъпните финансови машинации на героя във Филадельфия до 1873 година, проследява развитието на капитализма в САЩ в средата на XIX век и после съсредоточава вниманието си върху епохата, която през 1874 година Марк Твен много точно нарича „златен, век“, върху времето непосредствено след войната между Севера и Юга, когато в Съединените щати се полагат основите на първите корпорации и тръстове.

В „Титан“, втория том на трилогията, в който действието се развива през седемдесетте, осемдесетте и деветдесетте години на миналото столетие, Каупъруд вече се е настанил в Чикаго, където постепенно се превръща в крупен монополист и милионер. Тук героят е в апогея на своето богатство и могъщество и дава пълна воля на желанията си, задоволява и най-дребните си прищевки.

В заключителната част „Стоик“ научаваме за съдбата на Каупъруд през последното десетилетие на миналото и началото на нашето столетие. Милионерът е инициатор на експанзията на американския капитал във Великобритания — американският империализъм вече е поел по пътя на международния авантюризм. В „Стоик“ са обрисувани и залезът на Каупъруд, равносметката от финансовата му кариера — богатството, славата не носят щастие на героя, той изгубва вкус към живота. Победите в жестоките схватки с конкурентите, победите над женските сърца, сбирките от произведения на живописиста, парите са опустошили душата му, вместо да я обогатят. Над тази заключителна книга на равносметката, изпълнена с големи философски размисли, Драйзер работи много и дълго, но не успява да я завърши. „Стоик“ излиза посмъртно с послеслов от вдовицата на писателя.

„Трилогия на желанието“ е многопланова, многопластова творба. Заложената в нея житейска философия неразделно е свързана с философията на историята. С хуманистичния си замисъл Драйзер донякъде обобщава историята на американския капитализъм от края на XIX и началото на XX век.

Романите, от които е изградена „Трилогия на желанието“, биха могли да бъдат причислени и към историческия жанр — чрез тях писателят се стреми да осмисли мястото на хора като Каупъруд в

историята на САЩ, а също така историческите събития, на които самият той е свидетел, и по този начин задълбочава и усъвършенства своя реализъм. Историзмът в „Трилогия на желанието“ съществено се различава от историзма, да речем в романите на Купър за Войната за независимост. Драйзер е своеобразен летописец на своето време, той гледа на Каупъруд с очите на съвременниците си и може би тъкмо затова се стреми да е пределно точен, описвайки живота на своя герой.

През есента на 1912 година издателство „Харпърс“ публикува „Финансист“. „Никой не е създавал досега по-пълна картина на политико-финансовата камора. Тя е абсолютно точна и абсолютно американска“, пише на Драйзер Хенри Л. Менкен, след като прочита романа в ръкопис. И наистина писателят проследява в творбата си механизма на натрупване на американския капитал. Необузdana, безмилостна експлоатация на народа, престъпления, лъжи, спекулации, подкупи — ето похватите, с които Каупъруд и хората като него спечелват своето състояние. Американският капиталист е престъпник, подчинил на интересите си съда, печата, местната власт, всички институции на буржоазната държава — такъв е един от изводите, до които стига читателят на „Финансист“, ала с него далеч не се изчерпва смисълът на романа, образът на главното действащо лице. Макар и възторжен в отклика си, Менкен неволно стеснява значението на творбата, той остава сляп за хуманистичния ѝ патос.

Подобно на „Сестра Кари“ и „Джени Герхард“ „Финансист“ е роман биография, фокусиран върху развитието на характера на главния герой. Образът на Каупъруд не е статичен, той е показан в движение. Младият Франк се вълнува преди всичко от това, как е устроен животът, и намира отговор на този въпрос в разговорите на родителите си, в онова, което вижда по улиците, в заобикалящата го действителност с вездесъщия индивидуализъм и користолюбие. Полека-лека юношата стига до заключението, че едни хора живеят за сметка на други, и е твърдо убеден, че той ще е сред първите.

Франк Каупъруд открива за себе си света, усвоява нравите, царящи в света на финансовите босове. Надарен по природа с таланта да ръководи и с остър ум, при други условия той би могъл да бъде полезен на обществото, но ето, че вместо това попада изцяло във властта на ламтежа си за богатства. Всъщност за него парите не са самоцел. Каупъруд не страда от мания да трупа пари, той не е Гобсек

на Балзак или Скъперникът на Пушкин, него го блазни не блясъкът на златото, а властта и силата, които то дава. И тъкмо заради властта и силата той се хвърля в морето на финансовите машинации и сделки, решава да стане финансов магнат. Това, че постепенно се утвърждава като финансист, променя и характера му, основен за него става стремежът да трупа пари.

Драйзер подробно анализира необузданите страсти на своя герой, отбелязва, че по рождение Каупъруд е преди всичко пресметлив егоист, че той забогатява благодарение на своята ловкост, находчивост и безочие. Както по-късно споделя самият автор на „Финансист“, Каупъруд въплъщава преди всичко чертите на престъпния индивидуализъм.

Драйзер подчертава, че героят му е противоречива личност — неговата вродена наблюдателност и досетливост, обаяние и силна воля съжителстват с възприетите, насадени от обществото хищнически похвати, които с времето се превръщат в отличителна черта за него. И Каупъруд става престъпник не защото е злодей по рождение, а защото такъв го е направил светът на финансистите, на борсовите посредници и капиталистите.

Не можеш да си финансист и да не си престъпник — тази идея е залегнала в основата на сюжета на романа. Колкото по-влиятелен и богат е Каупъруд, толкова по-добре усвоява той престъпните секрети на своята професия.

Докато работи в „Гай и Ко“, той научава за спекулациите, в които са забъркани всички чиновници от града и щата начело с кмета, ковчезника, началника на полицията. Отначало Каупъруд изпитва погнуса към тяхната „дейност“, но пред очите му мнозина от градските управници трупат цели състояния, без да изпитват каквито и да било угризения. Вестниците неуморно тръбят за така наречените граждански дълг и патриотична доблест, но не споменават и дума за тъмните сделки на сановниците, които продължават да държат властта в ръцете си и въпреки злоупотребите се радват на всеобщо уважение. И не след дълго Каупъруд също се включва съзнателно, целеустремено в подобни афери и машинации и чувството му на погнуса от тях отстъпва място на удовлетворението, че майсторски ги е извършил. Драйзер проследява духовната деградация на Каупъруд, който бързо се

отказва от понятия като честност и законност и затъва в блатото на борсовите спекулации.

Неслучайно в романа е отделено много място на съдебния процес срещу Каупъруд. За незаконните си машинации героят на „Финансист“ използва пари от хазната на Филадельфия и се озовава на подсъдимата скамейка, а после и в затвора. Тук особено ярко проличава майсторството на Драйзер реалиста. От цялото съдържание на романа разбираме, че следствието и съдебното дело срещу Каупъруд са по-скоро случайни, отколкото закономерни. Каупъруд е изправен пред съда единствено, защото не е удобен на по-едрите капиталисти — истинските господари на града, на Бътлър, Моленхауър и Симпсън, които искат да се отърват от опасния си конкурент, да създадат впечатлението, че се борят срещу злоупотребите с пари от градската хазна, да се презастраховат от едно евентуално разобличаване и да си осигурят успех на предстоящите избори.

В страниците, посветени на процеса срещу Каупъруд, авторът умело разкрива класовата същност на буржоазното правораздаване. Та нали заедно с Каупъруд на подсъдимата скамейка трябва да бъдат изправени и Бътлър, Симпсън, Моленхауър, всички те са престъпници, ала тях не ги съдят, тъй като съдът в САЩ трябва не да изобличава капиталистите, а да потушва престъпленията им.

Каупъруд притежава всички отрицателни качества на американския магнат, същевременно обаче той се интересува и от природата, от живописата, голям поклонник е на женската хубост. Според Драйзер влечението, страстта на героя към изкуството и жените също е изява на жизнелюбието му, на огромната му енергия и сила. За еволюцията в образа на Каупъруд е показателна и промяната в отношението му към жените. Детските и юношеските победи на Франк се дължат единствено на неговото обаяние. В стремежа си да направи кариера като финансист героят донякъде променя възгледите си за жените. Както и преди го привличат само хубавите жени, но сега го интересуват и тяхното материално състояние, и положението им в обществото. Именно воден от сметката и интересите си, Каупъруд се насочва към младата красива вдовица на собственик на магазин за обувки Лилиан Семпъл.

След като се издига във финансовия свят, Каупъруд разширява влиянието си, множи връзките си в деловите и политическите среди.

Вниманието му е привлечено от червенокосата хубавица Ейлийн, дъщеря на един от най-заможните новоизлюпени богаташи в града Едуард Мълая Бътлър. Заради страстта си към Ейлийн Каупъруд престъпва нормите на буржоазния морал и стига до заключението, че на промишлените и финансовите магнати им е позволено всичко. С увлечението по Ейлийн завършва формирането на характера на Каупъруд финансиста, който вече не желае да се ограничава нито със законите, нито с обичаите и моралните норми на буржоазна Америка.

Във „Финансист“ Драйзер разгръща действието така, че да наблегне на социалната предопределеност в изграждането на характера на Каупъруд, на това, че именно американската обществена система е отговорна той да се превърне в циничен, необуздан в желанията си финансист. Неслучайно център в композицията на творбата е процесът срещу Каупъруд, където повествованието достига както кулминационната си точка, така и своята развързка. Вместо сватбени пътешествия и богати гощавки, така характерни за апологетичната литература на САЩ, Драйзер подробно описва перипетиите по време на съдебния процес, набляга не само и не толкова на престъплението на Каупъруд, колкото на престъпното в цялата система и обществен строй, чиято рожба е героят.

В образите на повелителите на града — на Бътлър, на търговеца Моленхауър, на сенатора и финансиста Симпсън, Драйзер набляга освен на приликата и на разликата между тях и Каупъруд. Те не притежават нито личното му обаяние, нито жизнелюбието и силния му характер. И те като него са егоисти, само че за разлика от Каупъруд не се стремят към пълноценен, изпълнен с радост живот, в името на който той се посвещава на финансовото дело. На техния фон Каупъруд се откроява като необикновено ярка, целеустремена индивидуалност, за която няма прегради нито в престъпленията, нито в страстите и желанията.

Във „Финансист“ донякъде е променена и функцията на социалния фон, така съществен в „Сестра Кари“ и „Джени Герхард“. В първата част на „Трилогия на желанието“ фонът не само подчертава и откроява обществения смисъл на постъпките на главния герой, но и придава на романа конкретно историческо значение. Юношеските години на Каупъруд, началото на дейността му като бизнесмен съвпадат с навечерието на Гражданската война между Севера и Юга.

Писателят се спира на отношението на американската буржоазия към войната за освобождаване на чернокожите в южните щати. Буржоазията от Севера се стреми по-скоро да отстрани пречките за развитието на капитализма в САЩ, отколкото да освободи от робство чернокожите. Преди избухването на Гражданската война Каупъруд вижда в пропагандата против робството единствено заплаха за търговията, той се страхува от дейността на аболиционистите.

И той като другите капиталисти от Севера използва Гражданската война за мръсните си финансови сделки, трупа богатство за сметка на американския народ. Патриотизмът му е чужд като понятие. И не е чудно, че Каупъруд не разбира младия работник, който в изблик на патриотични чувства се записва в армията на борците за освобождаване на негрите. Епизодичните образи на хора от народа, обрисувани с много топлота от Драйзер, рязко контрастират с Каупъруд, който е толкова далеч от свободолюбието и патриотизма — по думите на писателя той гледа на войната не като патриот, а като финансист.

Проследявайки кариерата на главния герой, Драйзер отбелязва и някои съществени черти в развитието на американския капитализъм през петдесетте, шестдесетте и седемдесетте години на XIX век. През този период възникват огромните банкови капитали, през седемдесетте години те започват да се сливат с промишления капитал. Натрупал чрез машинации състоянието си по време на войната между Севера и Юга, Каупъруд решава да вложи своя капитал в транспорта. Той се опитва да се сдобие с контролния пакет акции от трамвайните линии във Филаделфия, за да стане монополист в сферата на градския транспорт и да извлече от него максимални печалби.

Във „Финансист“ Драйзер опровергава апологетичните теории, че американският капитализъм бил „необикновен, изключителен“. Известно е, че в САЩ капитализмът се развива благодарение на ограбването на съседните по територия държави, на заемите, предоставяни от европейските капиталисти. Съединените щати се издължават на Европа едва през Първата световна война. И въпреки това доста буржоазни историци и писатели в САЩ поддържаха и продължават да поддържат тезата, че американският капитализъм се бил утвърдил само благодарение на разработването на вътрешните ресурси, че той можел да се развива и без кризи. „Финансист“ напълно

опровергава подобни „теории“, Каупъруд се сдобива с първоначалния си капитал не заради личните си качества или прословутите неограничени възможности на американския вътрешен пазар. Той го получава в наследство след смъртта на богатия си вуйчо плантатор в Куба. Тъкмо с тези пари, спечелени с кръвта на робите, Каупъруд започва своята дейност на борсата. Историзмът на романа се проявява освен това и в описанието на кризите от 1857 и 1871 година и на тяхното влияние върху икономиката на САЩ.

Наред с новия за творческия почерк на Драйзер историзъм и променени функции на социалния фон във „Финансист“ отново откриваме характерните за писателя детайлно, внимателно изваяни образи. В авторските отстъпления, където характеризира Каупъруд или например Бътлър, Драйзер съобщава за тях подробности, които почти с документална точност пресъздават облика на персонажите. Въвеждайки в повествованието Бътлър, Драйзер подробно описва пътя, изминат от този предприемач, който започва с това, че събира сметта по улиците, за да храни свинете си, та в крайна сметка да натрупа състояние, възлизащо на половин милион долара. Разказът за Бътлър, на когото е посветена почти изцяло XI глава на романа, има и самостоятелно значение, наподобява своеобразна вмъкната в композицията на творбата новела. Драйзер използва този интересен похват и в „Сестра Кари“. Освен чрез тези „разкази в разказа“ образите придобиват изключителна плътност и благодарение на умелата речева характеристика.

Във „Финансист“ писателят усъвършенства своя реализъм и продължава хуманистичната линия в творчеството си — изобличаването на античовешката същност на капитализма. За Драйзер Каупъруд въплъщава не само пороците на американския бизнесмен, но и силната личност, която пилее силите и енергията си заради лъжовни, илюзорни цели. В творбата си Драйзер засяга и един важен проблем — за преходния характер на капитализма, за илюзорността на властта, която дават парите. Дори само това вече е голям успех за писателя. Но при разрешаването на този проблем проличава ограничеността на жизнената философия на Драйзер — той прибегва до алегии, почерпени от арсенала на буржоазната философия, по-точно от теориите на позитивиста Хърбърт Спенсър. Тук излизат наяве противоречията и сложната диалектика на

творческият метод на автора, който вижда лъжата в основните морални, политически и идейни ценности на буржоазния свят и в същото време е неспособен да осмисли тяхната обреченост.

Благодарение на своя реализъм „Финансист“ се нарежда сред върховете на прогресивната американска литература от нашето столетие, със задълбочено разработената си тема, с изчистения си, пестелив стил той е насочен срещу култа към бизнесмена, който се опитват да насадят с витийските си, превзети книги трубадурите на прословутия американски начин на живот. Романът, както и цялата „Трилогия на желанието“, изиграват съществена роля в развитието и утвърждаването на американската прогресивна литература, на литературния английски език с неговите специфични американски особености. Продължавайки традициите на Марк Твен, Драйзер наред с писатели като Франк Норис и Джек Лондон спомага за обогатяването на литературния език с елементи от живата разговорна реч.

„Финансист“ се радва на почетно място в реалистичната литература на САЩ от ХХ век. Романът развенчава некоронованите крале в страната на „жълтия дявол“, възправя се срещу господството на монополите, които в края на миналото столетие подчиняват на интересите си всички сфери на обществения, политическия и културния живот в страната. Чрез образа на Каупъруд Драйзер въвежда в белетристиката на Съединените щати нов жизнен материал и е сред първите, които опровергават теориите за изключителността на капитализма в САЩ, проповядвана от мнозина писатели, които смятат, че американските промишлени и финансови босове са пощадени от пороците на европейския буржоа. За Драйзер Съединените щати вече не са един нов свят. С това, че във „Финансист“ и в цялата „Трилогия на желанието“ се отказва от героизацията на Америка и на всичко американско, Драйзер се доближава, родее се с корифеите на критическия реализъм в Европа — с Балзак и Толстой, с Дикенс и Тургенев.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.